

J. W. Goethe

MATERIALE TIL FARVELÆRENS HISTORIE¹

Synlig (*oraton*) er det som alene tilhører synet (*opsis*). Synlig er farven (*chroma*), samt noe som nok lar seg beskrive, men ikke har et eget navn (*anonymon*). Hva vi mener, skal bli klart i det følgende. Det synlige, som vi taler om, er for det første farven; men farven er det som befinner seg på det som ut fra seg selv er synlig (*kath' auto oratou*). Ut fra seg selv synlig er det som ikke er synlig i følge (*toi logoi*) noe annet, men har synlighetens årsak (*echei to aition*) i seg selv. Men all farve er noe som beveger (*kinetikon*) det *actu* gjennomsiktige (*energeian diaphanous*). Og dette er dens natur (*physis*). Uten lys (*phos*) er derfor farve ikke synlig, og hver farve er i det hele tatt bare synlig i lyset (*en photi orotai*). Følgelig må det først sies hva lys er.

Det finnes noe gjennomsiktig (*diaphanés*). Gjennomsiktig kaller jeg det som nok er synlig, dog ikke synlig ut fra seg selv, men gjennom en annen farve. Av den art er luft (*aer*), vann (*hydor*) og flere faste legemer. For de er ikke gjennomsiktige fordi de er vann eller luft, men fordi en slik natur (*physis*) er i dem.

Lys er altså det gjennomsiktiges *actus* som gjennomsiktig (*phos de estin he touton energeia tou diaphanous, he diaphanés*). Det hvori det gjennomsiktige bare er *potentia* (*dynamei*) kan også være mørke (*skotos*). Og lys er på en måte det gjennomsiktiges farve, når det er *actu* gjennomsiktig (*entelecheia diaphanés*), det være seg gjennom ild eller gjennom det høyeste og siste element.²

Om det gjennomsiktige og om lyset er det er altså nå sagt at det ikke er ild eller overhodet et legeme, eller noe som strømmer ut fra et eller annet legeme, for også da hadde det vært et legeme; men at det er nærvær av ild eller noe annet lignende i det gjennomsiktige. For to legemer kan ikke være samtidig i ett. Enn videre oppfatter vi mørket som lysets motsetning. Mørket er det gjennomsiktiges mangel av å ha noe slikt. Det er således innlysende at dettes nærvær er lysets fenomen (*phainomenon*). Empedokles eller andre har derfor ikke rett til å si at lyset utbrer seg og kommer mellom jorden og dens omgivelse, uten

---

¹ Avsnittet er hentet fra Aristoteles: *Peri psyché* (De anima) B 7, 418a. Denne norske bygger på Goethes oversettelse. Goethe støtter seg enkelte steder på greske ord, andre steder på skolastikkens latinske termer. I denne norske oversettelsen er en del greske ord, som kan ha kulturhistorisk interesse, tilføyd i parentes. Fotnoter signert RS stammer fra Rudolf Steiners utgivelse i Kürschner Deutsche Nationallitteratur 1898.

² Aristoteles ser altså i lyset et eget vesen, forskjellig fra varme og andre av virkelighetens fenomener. Når dette vesen opptrer for seg, er det noe som gjennom det gjennomsiktige er satt inn i verden som et selvvirksomt produkt. Det gjennomsiktige er likesom lysets legeme. Det er den kraft som gjennomtrenger det gjennomsiktige. (RS)

at vi skulle merke det. For dette er mot alle prinsipper og mot fenomenene (*para ten tou logou energeian kai para ta phenomena*). I et lite rom kunne det nok forbli ubemerket; men fra solens oppgang til dens nedgang er å påstå for meget.

Mottagelig for farven (*chroma*) er det farveløse (*achroun*), slik som for lyden (*psofu*) det lydløse (*apsofu*). Farveløst er det gjennomsiktige og det usynlige (*aoraton*) eller det knapt synlige (*to molis horomenon*), det som synes mørkt (*dokei to skoteinon*). Av dette slaget er altså det gjennomsiktige, dog ikke når det er *actus* gjennomsiktig (*entelecheia diaphanés*), men *potentia* (*dynamei*). For det er dets natur at det er snart mørke, snart lys. Dog er ikke alt synlig i lyset, men bare det enkeltes egen farve (*monon ekastou okeiou to oikeion chroma*).

For ikke alt blir sett i lyset, men det fornemmes (*aistesin*) i mørket, som for eksempel ilden og det lysende.

[...]

Så meget er allerede klart at det som blir sett i lyset er farve; derfor blir farven ikke sett uten lys. For det er farvens vesen at det er den som beveger det *actu* gjennomsiktige. Men det gjennomsiktiges *actus* er lyset.³ Et åpenbart bevis for dette er: Hvis en eller annen egger noe farvet på øyet selv, så ser han det ikke, men farven beveger det gjennomsiktige, luften, og denne, som er et *kontinuum*, beveger synsorganet. Derfor har Demokrit urett når han tror at hvis mellomrommet var tomt, ville men også kunne se en maur nøyaktig på himmelen. Dette er umulig, for bare derved at synsorganet vederfares (lider) noe, finner synet sted. Men dette kan ikke finne sted ut fra den sette farven. Det blir altså bare igjen at det skjer ut fra det som er i mellom (mediet). Derfor må nødvendigvis noe være mellom. Hvis mellomrommet var tomt, så ville man ikke bare ikke kunne se mauren nøyaktig, men man ville overhodet ikke kunne se den.

Hvorfor farven nødvendigvis må sees i lyset, er nå sagt. Men ilden blir sett i begge, i lyset og i mørket, og det må være slik. For det gjennomsiktige blir derved gjennomsiktig.. Slik ligger det også an for lyd og lukt.

Litt språkhistorie:

Betegnelsen "Actu" (bøyningsform av *actus*) har Goethe hentet fra skolastikkens terminologi. Det går tilbake på det aristoteliske grunnordet *energeia* som kan oversettes med noe slikt som "virkeliggjørelse", nærmere bestemt virkeliggjørelsen av en bestemt mulighet (lat. *potentia*, gr. *dynamis*). Men *energeia* rommer en dobbel

---

³ Når det gjennomsiktige går over i virksomhet, oppstår lys. Denne virksomhet er ikke alltid en og den samme; den spesialiserer, individualiserer seg, opptrer i de mangfoldigste former. Man kan altså finne forskjellige arter av det gjennomsiktige og av de virksomme produkter som er avhengige av det gjennomsiktige. Det spesifikke, bestemte "slik" av det gjennomsiktiges fullførte *actus* er farven. (RS)

dynamikk, for det betyr også virkeliggjørelsen av et bestemt mål, et *telos*. Det fullbyrdede mål, som er det modne resultat av *energeia*'s virksomhet, betegnes av Aristoteles som *entelecheia* som går tilbake på sammenstillingen *en telei echei*, som ordrett betyr: "i målet ha seg". Det greske sprog hadde egentlig ikke noe ord for "jeg", men i *entelecheia* er jeget som bevisshetsopplevelse anlagt. *Energeia* rommer en dobbel virkeliggjørelse av mulighet og fullbyrdet mål, *dynamis* og *entelecheia*.

"Årsak" betegnes av Aristoteles som *aitia*, som går tilbake til "skyld", "være skyldig". "Ha en årsak" betyr opprinnelig "stå i skyld til".